# КЛЮЧОВА ТЕМА[1]
# Статті 8, 13 та 14
# Захист від мови ворожнечі

**(Останнє оновлення: 31.08.2025)**

## Вступ

Суд надає особливе значення плюралізму, толерантності та відкритості думок. Він часто підкреслював, що плюралізм і демократія засновані на справжньому визнанні та повазі до різноманітності. Гармонійна взаємодія людей і груп з різними особистостями є необхідною умовою для досягнення соціальної згуртованості (*«Бейзарас та Левіцкас проти Литви» (Beizaras and Levickas v. Lithuania)*, 2020, §§ 106-107, та наведені в цьому рішенні посилання). Висловлювання, які поширюють, підбурюють, заохочують або виправдовують насильство, ненависть або нетерпимість щодо особи чи групи осіб («мова ворожнечі»), ставлять під загрозу соціальну згуртованість і створюють ризик насильства та порушення прав інших осіб. Таке вираження поглядів може створювати середовища, які сприяють злочинам на ґрунті ненависті та розпалюють широкомасштабні конфлікти.

Широка практика Суду в галузі злочинів на ґрунті ненависті останнім часом розвинулася за рахунок розширення захисту для жертв від мови ворожнечі за статтею 8 (повага до приватного життя), взятої окремо та в поєднанні зі статтею 14 (заборона дискримінації) і, у виняткових випадках, за статтею 13.

## Принципи, виведені на підставі сучасної судової практики

### *У контексті статті 8:*

#### Застосовність

- Поводження, яке не досягає рівня жорстокості, достатнього для того, аби відносити його до сфери дії статті 3, могло, тим не менш, порушувати аспект приватного життя відповідно до статті 8, якщо вплив на фізичну і моральну недоторканність заявника був достатньо негативним (*«Р.Б. проти Угорщини» (R.B. v. Hungary)*, 2016, § 79; *«Кіралі та Дьомьотьор проти Угорщини» (Király and Dömötör v. Hungary)*, 2017, § 42; *«Асоціація «ACCEPT» та інші проти Румунії» (Association ACCEPT and Others v. Romania)*, 2021, § 66).
- Репутація особи є складовою її особистої ідентичності та психологічної недоторканності, а отже, також належить до сфери її приватного життя. Для того щоб стаття 8 застосовувалася, замах на репутацію особи має досягти певного рівня серйозності та бути вчиненим у такий спосіб, щоб завдати шкоди особистому користуванню правом на повагу до приватного життя (*«Кабоґлу та Оран проти*

[1] Підготовлено Секретаріатом Суду. Не покладає зобов'язань на Суд.
Цей переклад опубліковано за домовленістю з Радою Європи, Європейським судом з прав людини та Верховним Судом (Україна) і виконано бюро перекладів «Профпереклад».

*Туреччини» (Kaboğlu and Oran v. Turkey)*, 2018, § 65; *«Бейзарас та Левіцкас проти Литви» (Beizaras and Levickas v. Lithuania)*, 2020, § 109; *«Асоціація «ACCEPT» та інші проти Румунії» (Association ACCEPT and Others v. Romania)*, 2021, § 68).

- Будь-який негативний стереотип про групу, коли він досягає певного рівня, може негативно вплинути на відчуття самоідентифікації групи і на почуття самооцінки та впевненості у собі членів цієї групи. Саме у цьому сенсі він може розглядатися як такий, що завдає шкоди приватному життю членів цієї групи (*«Аксу проти Туреччини» (Aksu v. Turkey)* [ВП], 2012, § 58; *«Р.Б. проти Угорщини» (R.B. v. Hungary)*, 2016, § 78; *«Нєпомнящій та інші проти Росії» (Nepomnyashchiy and Others v. Russia)*, 2023, § 57). До відповідних факторів, які визначають, чи було досягнуто цього рівня, належать, серед іншого: (a) характеристика групи (наприклад, її розмір, ступінь однорідності, особлива вразливість або історія стигматизації, а також її положення відносно суспільства загалом), (b) точний зміст негативних висловлювань щодо цієї групи (зокрема, ступінь передачі ними негативного стереотипу про групу загалом, і конкретний зміст цього стереотипу); і (c) форма та контекст, у яких були зроблені заяви, їхнє охоплення (що може залежати від того, де і як вони були зроблені), положення та статус їхнього автора, а також те, до якої міри вони можуть вважатися такими, що мають негативний вплив на основоположні аспекти ідентичності та гідності групи. Жоден із цих факторів неодмінно не має пріоритету; саме взаємодія всіх факторів призводить до остаточного висновку про те, чи було досягнуто вищезазначеного «певного рівня», і відповідно, чи застосовується стаття 8. Іншим важливим чинником може бути загальний контекст кожної справи, зокрема, соціальна та політична ситуація, що переважала в той час, коли було здійснено висловлювання (*«Будінова та Чапразов проти Болгарії» (Budinova and Chaprazov v. Bulgaria)*, 2021, § 63; *«Бегар і Ґутман проти Болгарії» (Behar and Gutman v. Bulgaria)*, 2021, § 67; *«Нєпомнящій та інші проти Росії» (Nepomnyashchiy and Others v. Russia)*, 2023, § 58).

**Стислий огляд зобов'язань держави**

- Потрібно забезпечити існування ефективної правової системи, що функціонує з метою захисту прав, які підпадають під дію статті 8, і є доступною для заявника (*«Аксу проти Туреччини» (Aksu v. Turkey)* [ВП], 2012, § 68). У цій сфері Договірні Держави володіють широкою свободою розсуду, аби встановити, залежно від потреб і ресурсів громади, а також її осіб, ті заходи, які мають бути вжиті задля забезпечення дотримання Конвенції (*«Р.Б. проти Угорщини» (R.B. v. Hungary)*, 2016, § 81). Завдання Суду полягає не в тому, щоб самому займати місце уповноважених державних органів і визначати найвідповідніші методи захисту осіб від зазіхань на їхню особисту недоторканність, а радше у тому, щоб переглядати відповідно до Конвенції рішення, котрі ці органи ухвалили у рамках реалізації своїх повноважень (*«Кіралі та Дьомьотьор проти Угорщини» (Király and Dömötör v. Hungary)*, 2017, § 62).

- Вищезазначене зобов'язання не завжди вимагає запровадження ефективних кримінально-правових засобів правового захисту. Нормативно-правова база може також складатись із цивільно-правових засобів, здатних гарантувати достатній захист (*там само*, § 61).

- Кримінальне покарання за використання мови ворожнечі, включно з найбільш серйозним вираженням ненависті та закликів до насильства, може застосовуватись лише як захід *ultima ratio* (*«Бейзарас та Левіцкас проти Литви» (Beizaras and Levickas v. Lithuania)*, 2020, § 111). Суд визнав, що кримінально-правові заходи необхідно застосовувати щодо прямих чи опосередкованих образ та фізичних погроз,

мотивованих дискримінаційним ставленням (*«Р.Б. проти Угорщини» (R.B. v. Hungary)*, 2016, §§ 80 і 83-85; *«Кіралі та Дьомьотьор проти Угорщини» (Király and Dömötör v. Hungary)*, 2017, § 76; *«Алкович проти Чорногорії» (Alković v. Montenegro)*, 2017, §§ 65-66, 69 і 72). У разі існування кримінально-правових механізмів спосіб їх реалізації має бути сумісним із зобов'язанням Держави забезпечувати ефективний захист прав відповідно до статті 8 Конвенції (*«Р.Б. проти Угорщини» (R.B. v. Hungary)*, 2016, §§ 85, 90 і 91; *«Кіралі та Дьомьотьор проти Угорщини» (Király and Dömötör v. Hungary)*, 2017, § 72 і 80; *«Алкович проти Чорногорії» (Alković v. Montenegro)*, 2017, §§ 68, 72 і 73; *«Непомнящій та інші проти Росії» (Nepomnyashchiy and Others v. Russia)*, 2023, § 58).

**Врівноваження права на повагу до приватного життя та свободи вираження поглядів**

- У справах, де скарга стосується порушення охоронюваних статтею 8 прав внаслідок використання іншими особами їхнього права на свободу вираження поглядів, при застосуванні статті 8 належна увага має бути приділена вимогам статті 10 Конвенції. Тому у подібних справах Суд матиме потребу збалансовувати право заявника на «повагу до його приватного життя» та суспільний інтерес у захисті свободи вираження поглядів, зважаючи на те, що не існує ієрархічного співвідношення між правами, гарантованими цими двома статтями (*«Аксу проти Туреччини» (Aksu v. Turkey)* [ВП], 2012, § 63; *«Будінова та Чапразов проти Болгарії» (Budinova and Chaprazov v. Bulgaria)*, 2021, § 89; *«Бегар і Ґутман проти Болгарії» (Behar and Gutman v. Bulgaria)*, 2021, § 100). Аналогічним чином, зобов'язання з проведення заходів урівноваження означає, що національні суди не повинні посилатися на право на свободу вираження поглядів без належного врахування аспектів приватного життя, передбачених статтею 8 (*«Непомнящій та інші проти Росії» (Nepomnyashchiy and Others v. Russia)*, 2023, §§ 81-85).
- Під час аналізу справ такого роду Суд відштовхуватиметься від принципів, напрацьованих у попередній практиці за статтею 10 Конвенції стосовно висловлювань, котрі, як стверджувалось, сіяли насильство, ненависть і нетерпимість. Зокрема, Суд повинен визначити, чи були ці висловлювання зроблені на тлі напруженого політичного або соціального становища; чи можна було сприймати ці висловлювання, справедливо витлумачені і розглянуті у їхньому безпосередньому або ширшому контексті, як прямий або непрямий заклик до насильства або як виправдання насильства, ненависті чи нетерпимості; а також спосіб, у який були зроблені ці висловлювання, як і їхню безпосередню чи непряму здатність призвести до згубних наслідків; підхід Суду до такого роду справ дуже прив'язаний до контексту (*«Кіралі та Дьомьотьор проти Угорщини» (Király and Dömötör v. Hungary)*, 2017, § 73; *«Кабоґлу та Оран проти Туреччини» (Kaboğlu and Oran v. Turkey)*, 2018, § 82).

## *У контексті статті 14:*

**Застосовність**

- Заявник повинен надати *prima facie* докази того, що оспорювані публікації мали дискримінаційну мету чи наслідок (*«Аксу проти Туреччини» (Aksu v. Turkey)* [ВП], 2012, § 45; *«Будінова та Чапразов проти Болгарії» (Budinova and Chaprazov v. Bulgaria)*, 2021, § 91; *«Бегар і Ґутман проти Болгарії» (Behar and Gutman v. Bulgaria)*, 2021, § 102; *«Непомнящій та інші проти Росії» (Nepomnyashchiy and Others v. Russia)*, 2023, § 63), або що належність заявника до певної групи мала значення для поводження з ним (*«Бейзарас та Левіцкас проти Литви» (Beizaras and Levickas v. Lithuania)*, 2020, § 124).

**Стислий огляд зобов'язань держави**

- У справах, де поводження, мотивоване упередженням, становило втручання у реалізацію заявником права на повагу до його приватного життя, передбаченого статтею 8, тобто коли особа обґрунтовано стверджує, що зазнала мотивованих ненавистю переслідувань, включно з образами та фізичними погрозами, згідно з цим положенням Конвенції може виникати додаткове зобов'язання вжити усіх розумних заходів, аби встановити, чи мав місце мотив упередженості, і чи почуття ненависті або упередження могли також відіграти роль у подіях (*«Р.Б. проти Угорщини» (R.B. v. Hungary)*, 2016, §§ 83-84, хоч і в контексті статті 8, взятої окремо; *«Алкович проти Чорногорії» (Alković v. Montenegro)*, 2017, § 66; *«Асоціація «ACCEPT» та інші проти Румунії» (Association ACCEPT and Others v. Romania)*, 2021, §§ 123-126, у контексті статті 8 у поєднанні зі статтею 14).
- Якщо про ризики відомо, державні органи зобов'язані забезпечити належний захист гідності особи від мотивованих ненавистю словесних образ з боку фізичних осіб, наприклад гомофобних образ під час заходу, організованого ЛГБТ асоціацією (*там само*, §§ 105-113).
- Забезпечення епізодичного захисту фізичної недоторканності особи, хоч і заслуговує на схвалення, проте саме собою не є достатнім для виконання органами влади їхнього зобов'язання розглядати скарги осіб щодо повторюваних проявів нетерпимості (*«Пакетова та інші проти Болгарії» (Paketova and Others v. Bulgaria)*, 2022, § 164).
- Неспроможність державних органів належним чином врахувати дискримінаційну мотивацію, що стояла за ненависницькими висловлюваннями, під час проведення заходів з урівноваження права на повагу до приватного життя та свободи вираження поглядів становить порушення їхнього позитивного зобов'язання належним чином реагувати на дискримінацію (*«Будінова та Чапразов проти Болгарії» (Budinova and Chaprazov v. Bulgaria)*, 2021, §§ 94-95; *«Бегар і Ґутман проти Болгарії» (Behar and Gutman v. Bulgaria)*, 2021, §§ 105-06).
- У ситуаціях, коли є докази наявності патернів насильства і нетерпимості щодо вразливої категорії меншин, покладені на Державу позитивні зобов'язання вимагають від неї вищого стандарту реагування на інциденти, мотивовані упередженнями (*«Р.Б. проти Угорщини» (R.B. v. Hungary),* 2016, § 84).

## *У контексті статті 13:*

- Зазвичай, якщо виявлено порушення статті 8, взятої окремо або в поєднанні зі статтею 14, у зв'язку з нездатністю національної правової системи забезпечити необхідний захист, Суд не вважає за необхідне окремо розглядати скарги за статтею 13 (*«Алкович проти Чорногорії» (Alković v. Montenegro)*, 2017, § 77; *«Бейзарас та Левіцкас проти Литви» (Beizaras and Levickas v. Lithuania)*, 2020, § 151; *«Асоціація «ACCEPT» та інші проти Румунії» (Association ACCEPT and Others v. Romania)*, 2021, §§ 161-162).
- Проте у справі *«Бейзарас та Левіцкас проти Литви» (Beizaras and Levickas v. Lithuania)* Суд встановив окреме порушення статті 13, зауваживши про явне небажання правоохоронних органів розслідувати правопорушення, пов'язані зі словесними образами з гомофобним підтекстом. Суд зауважив, що таке упереджене ставлення разом з відмовою визнати наявність мотивів, пов'язаних з упередженістю, котрі стояли за такими правопорушеннями, супроводжувалось ризиком того, що відповідні положення кримінального права залишаться «мертвою буквою» і будуть рівноцінними офіційній мовчазній згоді або навіть потуранню злочинам на ґрунті ненависті (*«Бейзарас та Левіцкас проти Литви» (Beizaras and Levickas v. Lithuania)*,

2020, § 155; *«Кіралі та Дьомьотьор проти Угорщини» (Király and Dömötör v. Hungary)*, 2017, § 80, де Суд, хоч і в контексті аналізу, який він проводив за статтею 8, висловив стурбованість у тому, що відсутність повноцінного розслідування скарг з боку органів влади залишила заявників без необхідного захисту від відкритої антиромської демонстрації, що включала словесні погрози та виступи, які пропагували політику расової сегрегації, і що з огляду на таке ставлення з боку органів влади громадськість може сприймати таку практику, як легітимізацію та/або терпимість до подібних подій з боку Держави).

## Варті уваги приклади

### *Справи, де заявники - прямо чи опосередковано – ставали жертвами мови ворожнечі:*

- *«Р.Б. проти Угорщини» (R.B. v. Hungary)*, 2016 — образи расистського характеру і спроби нападу на заявницю під час мітингів проти ромів; хоч вони й не досягали такого ступеня жорстокості, щоб викликати в неї страх, тривогу або відчуття власної неповноцінності, за наявності яких застосовується стаття 3 (§ 51), але безперечно порушили аспекти приватного життя заявниці через її етнічну ідентичність, відповідно до статті 8 Конвенції (§ 80). Відсутність серйозного розслідування з метою викриття расистських мотивів (§§ 88 і 90) — порушення статті 8.
- *«Кіралі та Дьомьотьор проти Угорщини» (Király and Dömötör v. Hungary)*, 2017 — погрози застосування фізичного насильства та расистські висловлювання, зроблені під час антиромської демонстрації проти ромських мешканців села, де вже існувала напруга між ромськими та неромськими мешканцями, негативно вплинули на психологічну недоторканність і етнічну ідентичність заявників, у розумінні статті 8 Конвенції (§ 43). Відсутність серйозного розслідування з метою викриття расистських мотивів (§§ 75-80) — порушення статті 8.
- *«Алкович проти Чорногорії» (Alković v. Montenegro)*, 2017 — серія етнічно і/або релігійно мотивованих словесних образ і актів насильства, хоч і не здійснених у присутності заявника або безпосередньо спрямованих проти нього, могла спричинити появу обґрунтованих побоювань, що насильство дійсно може бути застосовано (§ 69). Відсутність серйозного розслідування, внаслідок чого відповідні інциденти не мали правових наслідків, а заявнику не було надано необхідний захист його права на психологічну недоторканність (§ 72) — порушення статті 8 у поєднанні зі статтею 14.
- *«Кабоґлу та Оран проти Туреччини» (Kaboğlu and Oran v. Turkey)*, 2018 - злісна критика в газетних статтях ультранаціоналістичного спрямування, на адресу заявників (голови наукової ради та голови робочої групи цієї ради) у зв'язку з випущеною радою доповіддю про права меншин та культурні права, досягла ступеня серйозності, необхідного для застосування статті 8 (§ 72). Деякі висловлювання з цих статей прирівнювалися до мови ворожнечі і прямих чи непрямих закликів до насильства (включно з погрозами вбивством), особливо з огляду на напружену ситуацію, на тлі якої ці висловлювання було зроблено (§§ 85-87). Національні суди не провели належних заходів урівноваження (§§ 88-89) — порушення статті 8.
- *«Бейзарас та Левіцкас проти Литви» (Beizaras and Levickas v. Lithuania)*, 2020 — ненависницькі коментарі, включно з прямими закликами до насильства, розміщені на сторінці в мережі Facebook одного з заявників після публікації фотографії, на якій зображено поцілунок між заявниками однієї статі, негативно вплинули на їхній психологічний добробут та гідність і досягли ступеня серйозності, необхідного для застосування статті 8 (§ 117). Відсутність змістовного розслідування через таку ж

упереджену налаштованість відповідних державних органів — порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 8; відсутність ефективних засобів правового захисту — порушення статті 13.

- *«Асоціація «ACCEPT» та інші проти Румунії» (Association ACCEPT and Others v. Romania)*, 2021 — гомофобні образи та погрози на адресу учасників публічного показу фільму про одностатеву сім'ю негативно вплинули на психологічний добробут та гідність окремих заявників, і таким чином уразили сферу їхнього приватного життя (§§ 66-68). Органи влади не змогли забезпечити належного захисту гідності заявників і не провели ефективного розслідування справжньої природи гомофобних образ щодо них (§§ 104-128) — порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 8.
- *«Пакетова та інші проти Болгарії» (Paketova and Others v. Bulgaria)*, 2022 — бездіяльність органів влади, внаслідок якої після антиромських протестів етнічних ромів було вигнано з їхніх будинків без можливості повернутися. Неодноразові антиромські марші в селищі зі зрозумілих причин могли спровокувати в заявниках страх, навіть якщо не було встановлено, що протестувальники наближалися до заявників; а неодноразова публічна демонстрація посадовими особами заперечення проти повернення ромів становила реальну перешкоду для мирного повернення заявників додому (§§ 162-163). Бездіяльність органів влади (мерії, поліції та прокуратури) стосовно розгляду скарг заявників щодо повторюваних проявів нетерпимості, які перешкоджали мирному володінню ними своїм житлом (§§ 164-167) — порушення статті 8 у поєднанні зі статтею 14.

### *Справи щодо створення стереотипних уявлень про групу:*

- *«Аксу проти Туреччини» (Aksu v. Turkey)* [ВП], 2012 — попри те, що уривки з наукового видання, присвяченого ромам Туреччини, а також відповідні визначення з двох словників не були націлені безпосередньо на заявника, який мав ромське походження, його могли образити зауваження щодо етнічної групи, до якої він належав. Отже, ці публікації зачіпали його приватне життя в розумінні статті 8 (§§ 58-61). Національні суди уважно розглянули справу заявника у світлі відповідних принципів практики Суду за статтею 8 і встановили справедливий баланс між правами заявника за статтями 8 і 10 (§§ 69-74 і 82-85), завдяки чому заявнику було надано ефективні засоби правового захисту (§ 87) — відсутність порушення статті 8.
- *«Левіт проти Австрії» (Lewit v. Austria)*, 2019 — заявник, один з останніх живих вцілілих ув'язнених концтабору Маутгаузен, потерпів від статті в праворадикальному періодичному виданні, де стверджувалося, що особи, звільнені з концтабору в 1945 році, були крадіями, грабіжниками та вбивцями, і містилися коментарі на користь припинення кримінального провадження, ініційованого раніше щодо статті майже ідентичного змісту. Попри те, що у статті ім'я заявника не називалося, вона зачіпала його приватне життя, оскільки він був членом (різнорідної) соціальної групи (вцілілі жертви Голокосту) (§§ 46-47). У зв'язку з відсутністю комплексного розгляду, зокрема, питання щодо правоздатності заявника, національні суди не розглядали суті його позовної вимоги (§§ 83-87) — порушення статті 8.
- *«Будінова та Чапразов проти Болгарії» (Budinova and Chaprazov v. Bulgaria)* і *«Бегар і Ґутман проти Болгарії» (Behar and Gutman v. Bulgaria)*, 2021 — заявники, громадяни Болгарії ромського (у першій справі) та єврейського (у другій справі) етнічного походження, безуспішно подали позов в межах цивільного провадження за антидискримінаційним законодавством щодо відомого журналіста й політика у зв'язку з низкою зроблених останнім публічних висловлювань антиромського (у першій справі) або антисемітського (у другій справі) змісту. Оскаржувані висловлювання систематичного та вкрай злісного характеру явно переслідували мету

приниження відповідних етнічних груп і могли достатньо сильно вплинути на відчуття ідентичності, почуття власної гідності та впевненості в собі серед окремих членів цих груп, а отже, могли вважатися такими, що негативно впливають на приватне життя заявників у розумінні статті 8 (§§ 64-68 у першій справі; §§ 68-73 у другій справі). Національні суди применшили дискримінаційний підтекст оскаржуваних висловлювань, а отже, не провели необхідних заходів урівноваження або не виконали свого обов'язку належним чином реагувати на дискримінацію відповідно до критеріїв, викладених у практиці Суду (§§ 93-95 у першій справі; §§ 104-106 у другій справі) — порушення статті 8 у поєднанні зі статтею 14.

- *«Нєпомнящій та інші проти Росії» (Nepomnyashchiy and Others v. Russia)*, 2023 — національні суди не застосували належної нормативно-правової бази до заявників з ЛГБТІ спільноти, які ініціювали кримінальне та цивільне провадження у зв'язку з публічними гомофобними висловлюваннями російських політиків, на тій підставі, що гомосексуалісти не становили «соціальну групу», захищену законом. Отже, попри те, що в теорії заявники могли претендувати на юридичний захист, нездійснення національними органами влади належних заходів урівноваження позбавило заявників належного захисту їхніх прав на повагу до приватного життя (§§ 81-85) — порушення статті 8 у поєднанні зі статтею 14.
- *«Національна молодіжна рада Молдови проти Республіки Молдова» (National Youth Council of Moldova v. the Republic of Moldova)*, 2024 рік – заявник - громадська організація - опублікував рекламний постер на білборді. Місцеві органи відмовили в наданні дозволу на таку рекламу, оскільки вона нібито містила карикатури, які зображували ромів та осіб з інвалідністю в поганому світлі та були "не репрезентативними щодо їхнього місця в суспільстві". Цей постер насправді був частиною антидискримінаційної кампанії заявника, що була відповіддю на прийняття першого закону Республіки Молдова проти дискримінації. Суд підкреслив, що постер містив сатиру, яка є формою "мистецького вираження", і що його основне повідомлення було "перебільшенням і спотворенням реальності", яке мало на меті "провокувати та збурювати" (§ 74). Оцінюючи заборону на рекламу з боку місцевих органів, Суд не погодився з їхнім рішенням, оскільки оскаржуваний постер містив "чітке та зрозуміле антидискримінаційне повідомлення" і не містив мови ненависті чи нетерпимості щодо ромів (§ 79).

## Подальші посилання

### *Інші ключові теми:*

- Дискримінація шляхом застосування насильства (стаття 14)
- Мова ворожнечі (стаття 10)

### *Рада Європи:*

- Рекомендація № R (97) 20 Комітету міністрів Ради Європи державам-учасницям про «наклепницькі висловлювання» (1997)
- Рекомендація CM/Rec (2022)16 Комітету міністрів державам-членам щодо боротьби з мовою ворожнечі (2022)
- Загальнополітична рекомендація ЄКРН № 1 про боротьбу з расизмом, ксенофобією, антисемітизмом і нетерпимістю
- Загальнополітична рекомендація ЄКРН № 6 про боротьбу з поширенням расистських, ксенофобських і антисемітських матеріалів через мережу інтернет

- Переглянута Загальнополітична рекомендація ЄКРН № 7 стосовно національного законодавства щодо боротьби з расизмом і расовою дискримінацією
- Загальнополітична рекомендація ЄКРН № 15 про протидію мові ворожнечі

### *Європейський Союз:*

- Директива про права потерпілих (Директива 2012/29/ЄС)
- Директива про расову рівність (Директива Ради 2000/43/ЄС)
- Рамкове рішення про боротьбу з расизмом і ксенофобією (Рамкове рішення Ради 2008/913/JHA)
- Методичні рекомендації з практичного застосування Рамкового рішення про боротьбу з расизмом і ксенофобією (Рамкове рішення Ради 2008/913/JHA)

### *ОБСЄ:*

- Рішення Постійної Ради № 621 «Толерантність і боротьба з расизмом, ксенофобією і дискримінацією»

### *Інше:*

- «Моделі регулювання мови ворожнечі в мережі інтернет» (Alexander Brown, "Models of governance of online hate speech") - Публікація Ради Європи. Александр Браун
- Мова ворожнечі та злочини на ґрунті ненависті у ЄС: оцінка підходів до регулювання контенту в Інтернеті (Hate speech and hate crime in the EU and the evaluation of online content regulation approaches)
- Викриття мотивів упередженості в злочинах: підбірка справ Європейського суду з прав людини, публікація Агенції Європейського Союзу з питань основоположних прав

# КЛЮЧОВІ ПОСИЛАННЯ ІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

- *«Аксу проти Туреччини» (Aksu v. Turkey)* [ВП], №№ 4149/04 та 41029/04, ЄСПЛ 2012 (відсутність порушення статті 8);
- *«Р.Б. проти Угорщини» (R.B. v. Hungary)*, № 64602/12, 12 квітня 2016 року (порушення статті 8);
- *«Алкович проти Чорногорії» (Alković v. Montenegro)*, № 66895/10, 05 грудня 2017 року (порушення статті 8 у поєднанні зі статтею 14);
- *«Кіралі та Дьомьотьор проти Угорщини» (Király and Dömötör v. Hungary)*, № 10851/13, 17 січня 2017 року (порушення статті 8);
- *«Кабоґлу та Оран проти Туреччини» (Kaboğlu and Oran v. Turkey)*, №№ 1759/08, 50766/10 і 50782/10, 30 жовтня 2018 року (порушення статті 8);
- *«Левіт проти Австрії» (Lewit v. Austria)*, № 4782/18, 10 жовтня 2019 року (порушення статті 8);
- *«Бейзарас та Левіцкас проти Литви» (Beizaras and Levickas v. Lithuania)*, № 41288/15, 14 січня 2020 року (порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 8; порушення статті 13);
- *«Будінова та Чапразов проти Болгарії» (Budinova and Chaprazov v. Bulgaria)*, № 12567/13, 16 лютого 2021 року (порушення статті 8 у поєднанні зі статтею 14);
- *«Бегар і Ґутман проти Болгарії» (Behar and Gutman v. Bulgaria)*, № 29335/13, 16 лютого 2021 року (порушення статті 8 у поєднанні зі статтею 14; відсутність необхідності розглядати прийнятність та суть скарги за статтею 13);
- *«Асоціація «ACCEPT» та інші проти Румунії» (Association ACCEPT and Others v. Romania)*, № 19237/16, 01 червня 2021 року (порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 8 стосовно окремих заявників; відсутність необхідності розглядати прийнятність та суть скарги за статтею 13);
- *«Пакетова та інші проти Болгарії» (Paketova and Others v. Bulgaria)*, №№ 17808/19 і 36972/19, 04 жовтня 2022 року (порушення статті 8 у поєднанні зі статтею 14);
- *«Непомнящій та інші проти Росії» (Nepomnyashchiy and Others v. Russia)*, №№ 39954/09 і 3465/17, 30 травня 2023 року (порушення статті 8 у поєднанні зі статтею 14);
- *«Національна молодіжна рада Молдови проти Республіки Молдова» (National Youth Council of Moldova v. the Republic of Moldova)*, № 15379/13, 25 червня 2024 року (порушення статті 10).